

ВЕКТОРИ СУЧАСНОЇ ПРАКТИКИ АДАПТАЦІЇ КИТАЙСЬКИХ СТУДЕНТІВ ДО НАВЧАННЯ В УНІВЕРСИТЕТАХ УКРАЇНИ

В статті проведено дослідження сучасної практики адаптації китайських студентів до навчання в університетах України. На основі узагальнення теоретичних даних розроблено критерії та показники, за якими експериментально визначено рівень адаптованості китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів.

Ключові слова: адаптація, критерії, показники, культурно-освітнє середовище

Вступ. Проблема адаптації іноземних студентів є світовим явищем, характерними ознаками якого постають загальні проблеми, з якими стикаються в новому середовищі іноземні студенти: подолання мовного бар'єра та культурного шоку, пристосування до цінностей нового суспільства, позбавлення стереотипного сприйняття представників іншої культури, необхідність налагодження соціальних контактів, інтеграція у новому соціумі та самореалізація в ньому. Для вищих навчальних закладів надання освітніх послуг для іноземних громадян є можливістю розширити міжнародні зв'язки, отримати певний міжнародний статус серед вищих навчальних закладів, активізувати інтеркультурні соціальні процеси, що є надзвичайно актуальним у сучасних процесах трансформації у освітньому середовищі.

Особливістю вищої освіти в Україні є забезпечення фундаментальності наукових знань як основи професійної освіти, що приваблює китайську молодь, яка бажає зробити власний внесок у економічне зростання Китаю. Разом з тим, отримання китайськими студентами професії ускладнюється суттєвими соціокультурними особливостями китайських студентів, відмінностями освітніх систем, необхідністю сприйняти умови іншої культури, увійти в нову систему культурно-детермінованих цінностей, традицій, норм, правил поведінки та спілкування.

Метою статті є експериментальне дослідження рівня адаптованості китайських студентів до навчання в університетах України в культурно-освітньому середовищі вищих навчальних закладів України.

Основні поняття та сутнісні характеристики. При дослідженні реальної практики адаптації китайських студентів до навчання в університетах України спираємось на дослідження їх соціокультурних особливостей Т. Балихіною, В. Буровим, Л. Бутенко, І. Гребенниковою, Дін Сінь, Донмей Вань, М. Івановою, В. Криська, Т. Кузнецовою, І. Пак, О. Рудницьких, Лі Сюеюань, Лін Яцян, Е. Сарукаєвим, Н. Філімоновою, С. Чулковою, С. Шевельовою, С. Шестопаоловою та інших.

Адаптацію китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України розглядаємо як складний процес активного пристосування та розвитку їх особистості до нового соціокультурного середовища завдяки реалізації у вищому навчальному закладі сукупності умов, які забезпечать набуття та актуалізацію китайськими студентами базових елементів інокультури, навичок міжкультурної взаємодії та навчально-пізнавальної діяльності у вищій

школі, що сприятиме їх успішному професійно-особистісному становленню та розвитку у новому соціальному оточенні.

Варто зазначити, що у психолого-педагогічній літературі існує значна кількість методик визначення рівня адаптованості іноземних студентів до нового соціокультурного середовища. Проте, відсутньою є чітка система щодо встановлення критеріїв адаптованості іноземних студентів у новому культурно-освітньому середовищі. У цьому контексті найбільш доцільним є положення про основні вимоги особистісно зорієнтованого підходу до діагностики, викладені М. Шиловой. Відтак, в основу аналізу реального стану адаптації китайських студентів до навчання в університетах України доцільно закласти критерії, які узгоджуються зі структурою самого феномену “адаптація китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України”.

Аналіз підходів науковців дає підстави стверджувати, що структурними компонентами феномену “адаптація китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України” є соціокультурний, соціально-психологічний та дидактичний.

Зазначимо, соціокультурний компонент є сукупністю уявлень про елементи базової культури українського суспільства, культуру та традиції вищого навчального закладу, властиву для нового соціуму систему цінностей та норм поведінки, які актуалізуються китайськими студентами, стають частиною їх особистості й надають можливість адекватно сприймати дійсність. Соціально-психологічний компонент передбачає наявність мотивів, інтересів, потреби, цілі, ціннісно-змістовні настанови, які забезпечують емоційний комфорт китайських студентів, позитивне сприйняття ними іншої культури, відчуття себе частиною студентського колективу університету, спрямовують на отримання майбутньої професії в існуючих умовах вищого навчального закладу, а також виявляються у можливості ефективно взаємодіяти та спілкуватися з оточенням, займати активну позицію в процесі свого навчання, організації дозвілля та відпочинку. Дидактичний компонент є сукупністю знань, навичок та умінь китайських студентів про форми й методи навчально-пізнавальну діяльність, властиві для вищої школи України, що надає їм можливість ефективно організувати своє навчання та успішно оволодівати майбутньою професією. Означені компоненти утворюють цілісність та єдність феномену адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України.

Відповідно до вищезазначеного стає можливим визначення критеріїв та показників адаптованості китайських студентів у культурно-освітньому середовищі вищих навчальних закладів України. Оцінити рівень розвитку соціокультурного компоненту адаптації китайських студентів можливо завдяки ряду критеріїв: когнітивний критерій, передбачає набуття китайськими студентами знань про особливості культури українського народу, норми, правила та моделі поведінки, властиві для нового соціуму та вищого навчального закладу; прийняття китайськими студентами соціокультурних цінностей нового соціуму, що свідчить про ступень засвоєння китайськими студентами соціокультурних реалій, норм, ціннісних настанов та моделей поведінки в українському суспільстві в цілому та у вищому навчальному закладі зокрема, готовність засвоювати цінності нового середовища та ідентифікувати себе у новому культурно-освітньому середовищі. До критеріїв соціально-психологічного компоненту адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України ми відносимо:

мотиваційно-ціннісний критерій, зміст якого розкривається у сформованій у китайських студентів системі ціннісних настанов, впевнень, мотивів до сприйняття та входження у нове середовище, оволодіння майбутньою професійною діяльністю, наявність власної життєвої концепції та стратегії подальшого особистісного розвитку, невід'ємно пов'язаних з навчанням в університеті та набуттям професії; емоційно-вольовий критерій, який засвідчує про особистісне задоволення та повноту життя китайських студентів у новому середовищі, сприйняття себе як членів студентського колективу, позитивне відношення до оточення, обраній професії та університету, прийняття їх культурної бази, вміння вести себе з членами нової спільноти, налаштовуватись на спільну діяльність та контролювати свою поведінку. Рівень розвитку дидактичного компонента адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України можливо оцінити за допомогою організаційно-діяльнісного критерію, який свідчить про засвоєння китайськими студентами навичок та умінь навчально-пізнавальної діяльності в системі української вищої освіти, їхню можливість самостійно організувати власну навчальну діяльність та здійснювати її самоконтроль.

Відповідно до обраних критеріїв та показників адаптованості китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України визначено рівні сформованості досліджуваного феномену: низький, середній та високий.

Для виявлення рівня адаптації китайських студентів до навчання в університетах України було проведено на початку 2010 року спеціальне дослідження. У ньому прийняло участь 45 китайських студентів Державного закладу “Луганський національний університет імені Тараса Шевченка”, Середній вік респондентів – 20 – 25 років. Середній час перебування в Україні – 0,5 – 1,5 роки, при цьому 40 % респондентів перебувають в Україні більше року. Більшість студентів (79 %) проживають у гуртожитку. Також вивчався досвід адаптації китайських студентів у ДЗ “Луганський державний медичний університет” та Східноукраїнському національному університеті ім. В. Даля. До участі у нашій дослідній роботі ми залучили 19 викладачів ДЗ “ЛНУ імені Тараса Шевченка”, які приймали участь у складанні та обробці анкет, опитуванні, проведенні круглих столів з обговорення проблеми адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища вищих навчальних закладів України. В цілому, наше дослідження можна умовно розподілити на декілька напрямів.

Перший блок питань опитування та анкет був спрямований на дослідження соціокультурного компонента адаптації китайських студентів у новій країні. Спочатку ми намагались з'ясувати які проблеми, пов'язані з перебуванням в іншій країні, хвилюють китайських студентів. Так на питання “Що вас хвилює у житті сьогодні?” китайські студенти здебільшого вказували на “безпеку свого життя” (79 %). Виявилось, що на цей час менш за все студентів цікавить проблема свого місця у суспільстві (10 %), міжнаціональні конфлікти (6 %), здоров'я (4%), власне житло (2 %). Стало також очевидним, що всі опитувані недостатньо адаптовані до сучасної української культури. Виходячи з отриманих даних до 87 % респондентів відчувають страх, недовіру до українців, відчуження. Однак спілкування під час опитування виявило, що існуючі стереотипи, які склались і у китайських студентів, і у викладачів, не можна проектувати на всіх оточуючих. Цікавим було й те, що на прохання вказати національність своїх трьох близьких друзів, китайські студенти крім представників своєї національності (97 %), вказували українців (55 %). Однак

при оцінці впливу мешкання поряд з українцями, більшість респондентів (86 %) були впевнені, що нічого від них не перейняли. Любов до української кухні відчули тільки 2 % студентів, сприйняли гостинність – 2 %, мову – 4 %, працелюбність – 1 %, звичку до прийняття алкоголю – 2 %, незалежність та свободу у поведінці перейняли від українців 2 % студентів, а 7 % китайських студентів впевнені, що навчилися говорити російською більш менш добре. Досить закономірним було й те, що переважна більшість китайських студентів (94 %) визнає те, що, спілкуючись з ними, українські студенти також нічого від них не перейняли. Втім, 81 % китайських студентів 77 вважають, що володіння російською мовою, яке краще набувається у побутовому спілкуванні, є корисним як для них, так і для їх майбутніх дітей. На питання “Чи змінюється ваша поведінка при спілкуванні з представниками іншої культури?” 79 % респондентів відповіли “Ні”. Ми задавали також питання “Що на вашу думку допоможе китайським студентам зберегти свою культуру в Україні? Чи потрібно це?”. Переважна більшість студентів (95 %) впевнені, що рідну культуру повинно берегти за рахунок постійного спілкування (45 %), поїздок на Батьківщину (87 %), переписці з близькими завдяки Інтернету (91 %). Цікавим були результати опитування, які стосувались відношення китайських студентів до України. Значна частина студентів (57 %) вказала, що в Україні вони відчувають себе у безпеці, а Луганськ, на їх думку є досить комфортним містом (67 %), тут вони відчувають себе вільними (79 %). Тільки для 3 % китайських студентів Україна – це просто місце навчання, і також для 3 % – це місце, де вони нікому не потрібні. Нажаль виявилось, що 58 % китайських студентів у той чи іншій формі відчували на собі у повсякденному житті недобррозичливе ставлення відносно своєї національності. При цьому 30 % студентів сказали, що явних ознак цього не має, однак 28 % китайців стикались з відкритими висловлюваннями у свою адресу, 15 % – з відкритим небажанням розмовляти, а до 4 % – із зневаженням, насмішками, приниженням. При цьому китайські студенти відносно своєї національності відчувають впевненість (52 %), гордість (40 %), вищість (5 %), образу (3 %), сором (1 %). Таким чином, більше половини китайських студентів після року навчання в Україні недостатньою мірою адаптувались до нових соціокультурних умов, відчувають певний дискомфорт при взаємодії з українцями, втім, не намагаються більше пізнати культуру країни, де їм потрібно жити та навчатися ще досить тривалий час.

Другий невеликий блок питань був спрямований на виявлення ціннісних орієнтацій китайських студентів. Для цього ми використовували 78 методика “Ціннісних орієнтацій” М. Рокича. Вона було обрана як найбільш розповсюджена та широко застосована у зарубіжній та українській психолого-педагогічній практиці з метою виявлення ціннісних орієнтацій. Методика основана на прямому ранжируванні переліку цінностей, в який М. Рокич розрізняє два класи: – термінальні цінності – впевнення у тому, що будь-яка кінцева мета індивідуального існування варта того, щоб прямувати до неї; – інструментальні цінності – впевнення у тому, що будь-який образ дій або властивостей особистості є переважним у будь-якій ситуації. Ця класифікація відповідає традиційному поділу на цінності-цілі та цінності-засоби. Респондентам було надано два переліку цінностей (по 18 у кожному), в яких вони повинні були надати ранговий номер кожній з цінностей відповідно до міри їх значущості. Для цього були оголошені правила ранжирування.

Варто зазначити, що серед термінальних цінностей для китайських студентів найбільш значущими у порядку зменшення є здоров'я, любов, життєва мудрість, сімейне життя, активне діяльне життя, воля, цікава робота, наявність друзів,

матеріально забезпечене життя, впевненість у собі. Ця група цінностей яскраво свідчить про культурно-обумовлені особливості, ментальність китайців. Найбільш важливими серед інструментальних цінностей для китайської молоді є ретельність, акуратність, незалежність, чесність, самоконтроль, вихованість, терпимість, життєрадісність, освіченість та міцна воля, сміливість у відстоюванні своєї думки. Ці цінності також відбивають менталітет та культурні особливості китайських студентів, їх етнічну самосвідомість, цінності самореалізації особистого життя. Саме тому, китайські студенти, що навчаються в Україні, відчувають труднощі в адаптації до нового культурно-освітнього середовища. Отже, у дослідженні визначена своєрідність ціннісних орієнтацій китайських студентів обумовлених особливістю культури та менталітету китайців, що вказує на необхідність створення особливого мотиваційно-ціннісного підґрунтя їх входження у новий соціум та навчально-пізнавальної діяльності в університеті.

Наступним напрямом дослідження стало виявлення проблем адаптації китайських студентів до навчання у вищому навчальному закладі, що надавало змогу оцінити рівень розвитку дидактичного компонента адаптації китайських студентів до культурно-освітнього середовища ВНЗ. Під час опитування та анкетування ми намагались виявити пізнавальні інтереси китайських студентів, мотиви вибору майбутньої професії, мотивацію навчання в університеті, їх відношення до навчання та чинники, що впливають на його успішність. При виявленні мотивів вибору професії та приїзду на навчання в Україну було встановлено, що 29 % студентів обрало свою професію за порадою батьків, 20 % – за порадою знайомих, на 24 % студентів вплинули певні події життя, інші студенти або не могли точно сформулювати відповідь, або соромились відповідати відверто. Втім, 68 % китайських студентів були впевнені у правильності свого вибору. Вибір конкретного вищого навчального закладу в Україні китайські студенти пояснювали порадою знайомих, які навчаються у цьому університеті (36 %), порадою китайських викладачів (20 %) або рідних (26 %), можливостями оплатити навчання у ВНЗ (49 %), високим рівнем підготовки тут фахівців (21 %). У обраній професії китайських студентів приваблює можливість приносити людям радість (36 %), надавати їм допомогу (8 %), бути корисним (44 %), отримати роботу з високою заробітною платою (36 %), набуття високого соціального статусу (24 %). Втім, 28 % студентам було важко відповісти, що пов'язано з невизначеністю щодо вибору професії. Ще раз було підтверджено, що навчання як цінності сприймають всі китайські студенти, втім за період навчання у 72 % респондентів відношення до навчання покращилось.

За результатами дослідження проблем дидактичної адаптації були виявлено, що навчання дається порівняно легко тільки 39 % китайських студентів. До головних труднощів дидактичної адаптації студенти віднесли нові методи навчання (26 %), відсутність постійного контролю з боку викладачів (9 %), невміння планувати свій час (10 %), відсутність навичок самостійної роботи (20 %), значене нервово напруження, пов'язане із розставанням з близькими (36 %), складність перебування у студентській групі (33 %), незначний рівень доброзичливого, зацікавленого відношення з боку викладачів (52 %). Разом з тим, китайські студенти (72 %) свідчать, що рівень викладання у вищому навчальному закладі є високим. Таким чином, більше третини китайських студентів не впевнені у виборі професії, що зменшує мотивацію їх навчання в університеті, а також мають певні ускладнення навчально-пізнавальної діяльності обумовлені як загальними проблемами адаптації

особистості до навчання у вищій школі, так і відмінностями освітніх систем Китаю та України. Як свідчить дослідження, ускладнення дидактичної адаптації у більшій мірі пов'язане із соціально-психологічними проблемами китайських студентів.

Саме тому, з метою більш глибокого дослідження адаптації китайських студентів до навчання в українських ВНЗ, ми застосували методiku діагностики соціально-психологічної адаптації (СПА) К. Роджерса та Р. Раймонда. Опитувальник СПА містить 101 висловлювання про людину, її образ життя, хвилювання, думки, звички, стиль поведінки. Китайським студентам було запропоновано ці висловлювання співвіднести із власним образом життя зараз і визначитись, якою мірою ці висловлення можуть бути віднесені до них. Для того, щоб позначити відповіді, студентам був наданий спеціальний бланк, в якому вони заносили один з шістьох варіантів відповідей. Отримані дані соціально-психологічної адаптації засвідчили, що більшість китайських студентів має інтегральний показник адаптивності, а рівень самоприйняття значно перевищує не тільки показник прийняття інших, але й всі інші показники.

Отже, методика діагностики соціально-психологічної адаптації виявила невисокий рівень адаптації китайських студентів, складність їх взаємодії з іншими членами групи, достатньо високий рівень дискомфорту. При цьому, провину за такий стан речей більшість студентів покладає на себе, про що свідчать показники рівня інтернальності. Було також встановлено, що найбільш проблемним є емоційна комфортність та високий рівень внутрішнього контролю китайських студентів. Тому ми вважали необхідним з'ясувати, наскільки значним є рівень того емоційного дискомфорту, який відчувають китайські студенти у новому для них культурно-освітньому середовищі. Для цього ми використали методiku Ч. Д. Спилбергера, яка дозволяє встановити такий емоційний чинник, як тривожність, що відіграє важливу роль у розумінні себе та інших членів колективу, впливає на успішність адаптації. Власне методика дозволяє встановити рівень тривожності у конкретний момент (реактивна тривожність, як стан) та особистісну тривожність (як стійку характеристику людини). Особистісна тривожність – це стійка схильність сприймати велике коло ситуацій як загрозливих, реагувати на такі ситуації станом тривоги, що може викликати конфлікти, емоційні зриви, нервові захворювання. Реактивна (ситуативна) тривожність характеризується напруженням, хвилюванням, нервовістю, що може викликати порушення уваги, координації.

Дослідження виявило, що серед респондентів не було жодного студента, який би виявив низький рівень тривожності. У 46 % студентів спостерігалось помірний рівень тривожності, а у інших – високий. Це засвідчило, що більшість студентів знаходиться у стані хвилювання, депресії, внутрішнього напруження, дискомфорту, що, безумовно, гальмує процеси адаптації студентів у ВНЗ та у новому соціокультурному середовищі. При цьому високий рівень тривожності властивий студентам, які в Україні навчаються тільки перший рік. Порівняння отриманих результатів за шкалами ситуативної та особистісної тривожності дозволило встановити, що у 75 % респондентів показник ситуативної тривожності перевищує результати за шкалою особистісної тривожності. А це свідчить про наявність зовнішнього конфліктогенного чинника, який викликає реакцію неприйняття та настороги. Середній показник ситуативної тривожності у китайських студентів 84 склав 46 балів, що свідчить про наявність суб'єктивно негативних емоцій: хвилювання, тривоги, напруження, нервовості, які впливають на адекватне сприйняття зовнішнього середовища, нового соціуму, поведінку й адаптацію до

нових умов. Середній бал за шкалою особистісної тривожності склав 44 бали, що є для рівня помірної тривожності високим показником, який свідчить про схильність китайських студентів до тривоги, хвилювань, переживань та свідчить про можливість сприймати ситуації як ризиковані. Відтак, методика Ч. Д. Спилбергера дозволила констатувати нестабільний внутрішній стан китайських студентів, що гальмує процес адаптації до умов нового соціокультурного середовища, а також схильність інтерпретувати умови проживання та навчання як чинники, які викликають негативні емоції.

Таким чином, проведене дослідження різних аспектів, пов'язаних із адаптацією китайських студентів, дозволяє констатувати, що процес їх входження у нове середовище не є простим. Китайські студенти стикаються із декількома групами складностей. Перша група ускладнень відчувають всі особи, які розпочинають навчальну діяльність у вищій школі. Друга група ускладнень при адаптації у новому соціокультурному середовищі характерна для іноземних студентів. Третя група пов'язана з культурно-психологічними особливостями представників Китаю. Саме остання група, з одного боку, може ускладнювати процесу адаптації, з другого, ставати підґрунтям у формуванні студентського колективу, спрямуванні навчально-пізнавальної діяльності студентів у міжнаціональних групах, дозволить оптимізувати процес навчання та урізноманітнити поза навчальне спілкування й суспільну діяльність китайських студентів у вищому навчальному закладі.

Висновки. Проведений аналіз реальної практики адаптації китайських студентів до навчання у вищих навчальних закладах України засвідчив, що основні проблеми адаптації китайських студентів, які приїхали отримувати вищу освіту в Україну, пов'язані з їх соціально-культурними та психологічними особливостями, а також своєрідністю попереднього досвіду навчальної діяльності. Враховуючи це, структуру означеного феномену складають соціокультурний, соціально-психологічний та дидактичний компоненти, рівень розвитку яких можливо оцінити завдяки комплексу критеріїв, а саме: когнітивного, прийняття китайськими студентами соціокультурних цінностей нового соціуму, мотиваційно-ціннісного, емоційно-вольового та організаційно-діяльнісного. Під час констатувального етапу педагогічного експерименту було встановлено, що китайські студенти стикаються з необхідністю інтеграції у новий соціум та засвоєння суспільних норм, моделей поведінки, цінностей, які значною мірою відрізняються від властивих китайській культурі та сучасному китайському суспільству. Означене вимагає знаходження тих механізмів адаптації, які нададуть певних ознак культурно-освітньому середовищу вищого навчального закладу та оптимізують умови успішної адаптації китайських студентів.

1. Бутенко Л. И. Особенности адаптации китайских студентов в учебном процессе технического университета / Л. И. Бутенко: Автореф. дисс ... канд. пед. наук : 13.00.01. – Р. н/Д., 2008. – 18 с.
2. Гингель Е. А. Педагогическое сопровождение адаптации студентов к культурно-образовательной среде Е. А. Гингель : Дисс ... канд. пед. наук : 13.00.08 /– Омск, 2011. – 226 с.
3. Глазков Э. А. Адаптация иностранных студентов к условиям жизни и учебы (обзор литературы) / Э. А. Глазков // Буковинський медичний вісник. – 2012. – Том 16. – № 2 (62). – С. 149–151.
4. Довгоцько Т. Особливості пропедевтичної підготовки студентів-іноземців та їх психолого-педагогічна адаптація у науковому середовищі вищих навчальних закладів / Т. Довгоцько // Реализация традиционных методов и поиск инноваций в процессе подготовки иностранных студентов в современном высшем учебном заведении : материалы международной научно-методической конференции. – Харьков : НТУ "ХП", 2008. – 362 с.

5. Загвязинский В. И. Исследовательская деятельность педагога : учебн. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / В. И. Загвязинский. – М. : Издательский центр “Академия”, 2006. – 176 с.
6. Кияшук Т. В. Теоретические и практические аспекты социально- психологического сопровождения иностранных студентов в учебной деятельности: Учебное пособие / Под общ. ред. В. Н. Селезнева. – М., 2009. – 88 с.
7. Посохова С. Г. Психология адаптирующейся личности / С. Г. Посохова. – СПб., 2001. – 240 с
8. Ясвин В. А. Образовательная среда : от моделирования к проектированию / В. А. Ясвин. – М. : Смысл, 2001. – 365 с.

The paper presents the research of the current practices of adaptation of Chinese students to studying in Ukraine. Based on summarizing theoretical data are suggested criteria and indicators to help experimentally determine the level of adaptability of Chinese students to the cultural and educational environment of higher education institutions.

Key words: *adaptation, criteria, indicators, cultural and educational environment*